

ОКСАНА КУЗНЕЦОВА
г. Одесса

НАПРАВЛЕННОСТЬ ИННОВАЦИОННОСТИ В СИСТЕМЕ ЧЕРТ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА

В статье содержится описание результатов теоретико-эмпирического исследования соотношения направленности инновационности с широким спектром свойств личности у будущих психологов. Инновационность рассматривается как устойчивое свойство личности, регулирующее взаимодействие с новизной и новшествами. Направленность инновационности раскрывает склонность к ее проявлению в определенной сфере жизнедеятельности, где личность предпочитает выступать субъектом внедрения инноваций. Большинство показателей направленности инновационности у будущих психологов коррелируют с социальной смелостью, беззаботностью, энергичностью, спонтанностью, мечтательностью, настойчивостью, склонностью к сотрудничеству, доброжелательностью, жизнерадостностью. Характер полученных взаимосвязей и образование отдельных симптомокомплексов обусловлено спецификой разных векторов направленности инновационности.

Ключевые слова: инновационность, инновационный потенциал личности, направленность инновационности, факторы личности, будущие психологи.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.2018 р.

УДК 159.923;159.923.2

ІРИНА ЛИТВИНЕНКО
м. Миколаїв
lis28062561@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРІЇ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

У статті висвітлено унікальність, важливість пенітенціарної системи для суспільства, її головне завдання – ресоціалізація засуджених. Проаналізовано першочергові, нагальні проблеми пенітенціарної політики сучасної української держави, роль практикуючого психолога-пенітенціариста в «олюдненні» установ виконання покарань. Підкреслюється виняткова важливість проблеми якісної професійної підготовки гуманістично спрямованих, компетентних психологів для вищезазначеної соціальної практики, зокрема, до роботи із засудженими.

Розглянуто низку недоліків в навчальному процесі студентів-психологів, які самовизначилися із майбутнім місцем роботи – пенітенціарією та розкрито значення їх усунення для підвищення рівня якості професійної підготовки, формування успішного, компетентного професіонала. Представлено практичні кроки покращення навчання студентів-психологів, співпрацю з роботодавцями, працюючими психологами в установах виконання покарань.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні психологи, навчальний процес, професійна етика, гуманізм, пенітенціарна система, установи виконання покарань, засуджені, суїцид, ресоціалізація.

У полі зору нашої держави питання якості професійної підготовки майбутніх спеціалістів завжди було найпріоритетнішим. Враховуючи, що характерною ознакою сучасного суспільства є його психологізація, ми бачимо підвищену увагу суспільства, держави до професійної підготовки майбутніх психологів. Сьогодні ми всі спостерігаємо включення психологічної науки у вирішення величезного кола практичних завдань, які виникають у різних соціальних практиках. Такий розвиток

психологічної науки, її роль, місце в суспільстві, житті кожної людини, передбачав Л. С. Виготський. Він писав, що психологія «зіткнувшись з високоорганізованою практикою – промисловою, військовою, політичною, виховною буде змушена перебудовувати свої принципи так, щоб вони витримали найвище випробування практикою» [4, 387] і його слова виявилися пророчими. Сьогодні практикуючий психолог стає затребуваним самою соціальною практикою і як зазначає О. Г. Асмолов,

професія практикуючого психолога перетворилася в самостійну професію. Дійсно, сьогодні навіть важко представити будь-яку галузь або сферу діяльності, яка «не включала б в якості активного її учасника практикуючого психолога з його знаннями, технологіями» [12, 21]. Це ще раз підкреслює, що сучасна психологічна наука стає все більше і більше практико-орієнтовною, а тому і вимоги до сучасного випускника студента-психолога висуваються відповідні. Одну з головних вимог висловив В. В. Рубцов: «Сучасний випускник факультету психології повинен робити і діяти, а не тільки розповідати про психологію, тобто бути прикладним психологом» [12, 21], а ми доповнимо, бути людиною з високими моральними якостями, яка якісно, чесно виконує свій професійний обов'язок. Слова В. В. Рубцова красномовно вказують на те, що практикуючі психологи покликані допомагати суспільству, кожному громадянину знайти відповіді на нагальні, «пекучі», кардинальні питання сьогодення, які пов'язані з економічними, політичними, державними і національними перетвореннями, що відбуваються в нашій країні, здійснювати психологічну підтримку тим, хто опинився в складних життєвих ситуаціях за різних обставин, надавати дієву, своєчасну, ефективну психологічну допомогу різним категоріям людей (різних за віком, соціальним статусом, інтелектом). Ми вважаємо, що практикуючий психолог повинен стати «правою рукою» держави і дати відповіді на низку найважливіших питань сьогодення, від яких, значною мірою, залежатиме подальше просування нашої держави вперед: який сьогодні реальний стан психології людей, рівень їхньої життєстійкості, впевненості в собі, в своєму майбутньому, яким життям живе один з найважливіших соціальних інститутів – сім'я тощо. Сьогодні вже не виникає жодних сумнівів, що саме практикуючі психологи можуть серйозно допомогти кожному у вирішенні, як особистісних так і професійних проблем, досягти успіхів в різних сферах діяльності. Як бачимо, практичні задачі і участь психологів безпосередньо прив'язані до тих проблем, які виникають в ході перетворення нашого суспільства.

Студент, який навчається за фахом «психолог», місцем своєї майбутньої роботи

може обрати (вже під час навчання, в ході індивідуалізації, диференціації, проходження практик, волонтерської діяльності з першого курсу, відбувається процес якісного професійного самовизначення кожним студентом свого майбутнього робочого місця з урахуванням своїх індивідуальних якостей, професійних інтересів, здібностей та узгодження своєї індивідуальності з його особливостями, специфікою), як звичайні заклади освіти (дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади тощо) так і загальноосвітні школи соціальної реабілітації, роботу з дітьми з особливими потребами, сиротами, з дітьми, батьки, яких позбавлені батьківських прав, також Будинки для самотніх людей похилого віку та інвалідів, медичні заклади, військові частини, правоохоронні структури, пенітенціарну систему тощо. Вже з цього невеличкого, далеко не повного переліку того, де можуть бути корисні психологи, їх знання, стає зрозумілим, що робота практикуючого психолога є специфічною і наповнена неоднозначним змістом, що в свою чергу і зумовлює високі вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів. Загостримо увагу і на тому, що професія психолога є гуманістично орієнтована, що набуває особливо значення в системних трансформаціях нашого часу, в теперішній ситуації, яку важко переживає наша держава, суспільство – глибока не тільки економічна, політична, а й культурна, етична криза, перебування в стані війни на Сході. І де б не працював практикуючий психолог, його головна місія, наголошує Є. С. Протанська, – просування суспільства до більш «гуманних людських стосунків, а для цього необхідно, щоб психолог завжди залишався на позиціях загальнолюдських цінностей в ситуаціях професійного спілкування з різними людьми» [11, 9]. Професійний обов'язок психолога – допомога кожній людині у розв'язанні її проблем та збереженні її здоров'я (всіх його складових). Слід зазначити, що відсутність представлень про свій обов'язок, гуманне служіння людям, відповідальності за кожен дію несумісні ні з якою професією, тим більше з професією психолога, яка відноситься до соціономічної групи і функціонує в діаді «людина-людина» Але заради справедливості варто наголосити, що, нажаль, часто заклики до

гуманного ставлення до людини, соціально схвалені гасла, що лунають, залишаються лише гаслами, а заклики часто залишаються лише на папері.

У зв'язку з цим, актуальною стає проблема підготовки не тільки компетентного психолога, а й гуманістично орієнтовного, який тонко відчуває межу гуманістичного втручання в психічне життя людини, яка розглядається, як найвища цінність, який не лише на словах дотримується гасла: «Не зашкодь!», дотримується професійної етики, яка пов'язана з гуманістичною сутністю місії психолога в суспільстві. Від професіоналізму, гуманістичних установок, такту, моральності психолога часто залежить доля людини, її переосмислення своїх вчинків, поглядів, свого подальшого життя, перегляд моделей поведінки в суспільстві тощо. І, в якій би соціальній практиці не працював психолог, він повинен будувати свою роботу з кожною людиною на засадах індивідуального підходу, гуманізму, конструктивного діалогу. Варто згадати, що психологів у XVIII ст. називали «душесловами», що підкреслювало їхнє віртуозне володіння великим даром людства – словом, яке в руках професіонала, може зцілювати «холодне», жорстоке серце, який словом може доторкнутися до свята-святих – душі людини і повернути її до добра, до свого чистого, здорового «Я», до людяності, допомогти створити позитивну картину світу тощо. Особливо, це надто важливо для тих, хто в своєму житті «заплутався», «впав» – тобто скоїв злочин і несе за це покарання. Роботу практикуючого психолога в установах виконання покарань важко переоцінити, оскільки він один із тих фахівців, хто знаходиться поруч з людиною у важкі часи її життя, хто допомагає їй повернутися в суспільство з новою системою цінностей, яка спрямована на добро, творення, зрозуміти, що насправді є свобода (свобода «для чого» і свобода «від чого» (Є. Фромм)), самореалізація – як творчий життєвий процес (Л. І. Анциферова), зрозуміти, перш за все, своє «Я», сенс свого життя тощо. Іншими словами, психолог, який працює із засудженими в місцях позбавлення волі, допомагає людині ресоціалізуватися. Ресоціалізація (ре-приставка, означає повто-

рну, відновлюючу дію, протилежну, зворотну) – підготовка до повернення індивіда у звичну культуру, середовище, відновлення соціальних зв'язків. Відбувається у процесі соціально організованої роботи... із засудженням з метою підготовки їх до адекватного нормам життя на волі після відбуття покарання і повернення. У пенітенціарних установах це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі як повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормального життя в суспільстві [13, 391]. Це досить складне завдання, оскільки для його реалізації потрібно значно більше ніж ґрунтовні теоретичні психологічні знання, практичні уміння, необхідно вміти «бути щасливим щастям інших..., зігріти холодне серце, любов'ю доторкнутися до висохлої душі», писав М. І. Пірогов [9, 152], толерантність, особлива професійна комунікативна компетентність, віра в людину, в її можливості бути кращою, корисною. Все це вимагає від практикуючого психолога в установах виконання покарань наполегливої, постійної, важкої внутрішньої роботи над собою – роботи душі і серця, що дозволяє психологу не тільки приймати людину такою якою вона є зараз, але і бачити якою вона може бути, роботи прогноз цілісної особистості, бачити «індивідуальну зону її найближчого розвитку» [7], і "розуміти, що "людина є істинною не в модусі наявності, а в модусі можливості" (Б. С. Братусь). Ще великий І. Гете говорив, якщо ми будемо приймати людей такими, які вони є, ми зробимо їх гірше, а якщо ми будемо ставитися до них, як до тих, ким вони бажають бути, ми приведемо їх туди, куди слід їх привести. За цими словами відчувається велика любов поета до людини, його віра в її найкращі якості, її можливості, а сам автор цих слів постає чудовим знавцем людських душ, гарним життєвим психологом. Для психологів слова поета мають стати певним дороговказом у роботі з кожною людиною, особливо з тією, яка оступилася в своєму житті. Нашу увагу привернула думка Б. С. Братуся стосовно того, в якому напрямі розвиватиметься психологія у XXI ст. Вчений таким чином висловив свою позицію: «Ми рухаємося до аксіологічної психології». На нашу

думку, це є дуже важливим, враховуючи складність прагматичного, непередбачуваного, динамічного соціуму, нашого часу, в якому ми живемо, і який вирізняється нівелюванням багатьох загальнолюдських цінностей. Далі вчений наголошує, що поєднання наявного і можливого є важливою задачею науки про людину нового століття. Як бачимо у ХХІ ст. в центрі уваги стоїть людина, її життя, як найвищі цінності. Все це, ще раз підкреслює настільки робота психолога є важкою і важливою, особливо з таким контингентом, як засудженні. В клятві психолога є слова, які посилюють відповідальність і значимість професії психолога. Прочитуємо уривок: "В моїх руках душа, а значить і доля того, хто звертається до мене за допомогою ... Я не зганьблю свою професію ... байдужістю, непорядністю". Вже з цих слів ми бачимо величезну відповідальність спеціаліста за свої професійні дії перед будь-якою людиною. Для кожного психолога, слова його професійної клятви повинні бути головним орієнтиром у роботі з людьми будь-якого віку, соціального статусу, а надання якісної психологічної допомоги – святим обов'язком. Нехтування своїм професійним обов'язком, вияв байдужості до людини, особливо до тієї, яка намагається "стати на крило", піднятися після помилок у своєму житті, переосмислює їх, свої вчинки, будує плани на майбутнє, зокрема ми маємо на увазі засуджених, обертається, як правило, катастрофічними наслідками, як для людини, так і для держави в цілому. Заслужують на увагу, на наш погляд, і слова Є. С. Протанської, яка розставляє важливі акценти в професійній підготовці майбутніх психологів. Вона пише, що і серед непрофесіоналів є "гарні психологи", але тільки дипломовані спеціалісти можуть відповідально працювати з різними категоріями клієнтів. І далі, автор підкреслює: "Професіонала від дилетанта відрізняє не тільки висока якість роботи (і аматор може зробити гарну річ, кваліфіковано надати допомогу та ін.), але і висока ступінь відповідальності, прийняття вимог обов'язку незалежно від особистісного ставлення" [11, 14]. Як бачимо, "професіонал" асоціюється не лише з високою майстерністю, високою якістю діяльності, він є носієм позитивної моральної

оцінки і як правило, має практичний досвід, високу ступінь відповідальності.

Зрозуміло, що саме такий фахівець "кується" в стінах ВНЗ, а саме на факультетах психології, де закладаються його професіоналізм (спеціальні знання – уміння, навички, рівень культурності, моральності), етичні основи професійної діяльності. Сьогодні гостро постає питання якості особистісної, професійної підготовки студентів-психологів, які самовизначилися з майбутнім місцем роботи – пенітенціарною системою, оскільки держава покладає на них величезну надію і відповідальність – повернути засуджених, після каяття, до нормального життя в соціумі, здорового способу життя.

Сучасне суспільство, розуміючи величезне значення психологічної науки, її представників – практикуючих психологів, покладає на них особливу відповідальність, оскільки вони є людинознавцями, володіють психологічними знаннями, які є своєрідним "золотим ключем" у вирішенні багатьох особистісних, соціальних проблем кожної людини і зокрема тієї, яка скоїла злочин і відбуває покарання у місцях позбавлення волі. Сьогодні пенітенціарна система (від лат. *penitentia* – каяття) робить ставку на психологічний фактор (володіння психологією дає реальні переваги – володіння розумом, несвідомим людини, дає можливість впливати на її поведінку тощо), тому посада практикуючого психолога є однією з центральних і найважливіших в місцях позбавлення волі. Його робота спрямована на надавання сучасної дієвої, ефективної психологічної допомоги, як персоналу, який працює з кримінальним контингентом (надвелика соціальна, державна значущість діяльності, фізична, інтелектуальна, емоційна напруженість роботи, більш жорстка, порівняно з іншими професіями, регламентація і правове регулювання стосунків між її учасниками, необхідність виконання обов'язків у різних кліматичних, погодних умовах, часових інтервалах, професійна деформація, емоційне вигорання, складні, часто небезпечні, екстремальні умови праці, ризик для життя й здоров'я тощо) потребує великої уваги збереженню, зміцненню не тільки фізичного, а і психічного здоров'я працівників, оскільки за

словами Н. Ю. Максимової “головну роль відіграють в тюремній справі не засоби і методи, а люди, які там працюють”. [8, 56], так і самим засудженим, враховуючи їхні характеристики. Ми вважаємо, що кожному психологу, який працює із засудженими, варто звернути увагу на громадянську позицію, глибоке розуміння людської душі провідного українського вченого С. Д. Максименка. Він пише: “Ми вивчали життєві історії злочинців, бомжів, наркоманів, тобто ненароджених, нездійснених, тих, які не відбулися. Проте, це справді захоплюючі драми. Так вони переживають! Потрібно тільки відчувати їх як людей ... Правда, це інші драми, інший рівень. А хто визначить його?” [7, 275]. Одним з головних напрямів роботи практикуючого психолога із засудженими є формування у них, перш за все, навичок рефлексії. С. Д. Максименко підкреслює, що у багатьох людей взагалі спостерігається “страх бути рефлексивним”, то, що вже говорити про кримінальний контингент. Обґрунтовуючи необхідність проведення такої роботи, сучасний український вчений Н. Ю. Максимова підкреслює, що більшість засуджених не можуть об’єктивно й адекватно оцінити, осмислити, усвідомити, пізнати себе, ситуацію, що призвела до злочину, саме тому “важливим є формування в них навичок рефлексії, самоконтролю, установки на усвідомлення себе причиною того, що він опинився в місцях позбавлення волі” [8, 42]. Іншими словами, практикуючий психолог, який працює із засудженими повинен, кожному з них, так розкрити і донести глибину слів великого філософа Б. Спінози, який стверджував, що “людина є причиною самої себе”, щоб кожний засуджений прийняв її, зрозумів і тим самим “наблизився до каяття” (Н. Ю. Максимова). Окрім роботи з формування у засуджених навичок рефлексії, важливими завданнями для практикуючого психолога є:

- формування соціально-психологічної компетентності;
- зміна їх світогляду;
- робота спрямована на самопізнання, самовиховання, саморозвиток. (Лейтмотивом цієї роботи можуть бути слова Г. Сковороди: «Шлях до пізнання істини лежить через самопізнання. Пізнати самого себе, віднайти самого себе і відшу-

кати в собі людину – все це найважча праця людини»);

- профілактика та попередження самогубства – аутоагресії (одна з форм агресії, спрямованої проти самого себе, всередину себе). Так А. Г. Амбрумова, розглядає аутоагресію як специфічну форму особистісної активності, спрямованої на нанесення якої-небудь шкоди власному соматичному здоров’ю. Деякі дослідники (А. Є. Дерський, В. Д. Менделевич, Г. Я. Пилягіна та ін.) ототожнюють аутоагресивну та суїцидальну поведінку (суїцид вважається крайньою формою саморуйнівної поведінки людини). Ця проблема (особистісна аутоагресія) стає особливо “пекучою”, якщо подивитися на неї крізь призму пенітенціарної системи, зазначають вчені (Т. Денисова, В. М. Синьов, С. І. Яковенко та ін.). Відступимо, щоб звернути увагу на те, що ступінь суїцидонебезпеки в країні визначається індексом частоти завершених суїцидів на 100 тис. населення. ВОЗ виділяє три рівня частоти самогубств. Так, низький рівень охоплює до 10 випадків на 100 тис. населення, другий – середній – від 10 до 20 випадків на 100 тис. населення, третій – високий – понад 20 випадків на 100 тис. населення. На жаль, Україна сьогодні входить в першу десятку країн світу, в якій найвищий або «критичний» рівень самогубств, тобто понад 20 випадків на 100 тис. населення [6]. На жаль, також мусимо констатувати, що останнім часом, зростає кількість суїцидів серед ув’язнених, і це не дивлячись на те, що поряд працює дипломований спеціаліст – практикуючий психолог! Парадоксальна ситуація! (далі ми зупинимося на цій проблемі більш детально). Зазначимо, що мають місце і незавершені суїциди – парасуїциди;
- становлення у засуджених смисловитих орієнтацій;
- осмислення життя на індивідуальному рівні (І. Д. Бех), себе у часі;
- формування почуття совісті. (Совість як еквівалент Я-концепції особистості. Совість, як емоційно-оцінне ставлення особистості до власних вчинків (О. Ковальов);
- наближення до ідеї каяття тощо.

Зрозуміло, що від практикуючого психолога, який працює із засудженими в місцях

позбавлення волі, великою мірою, залежатиме, якою людиною повернеться в суспільство той, хто відбув своє покарання і покався. Саме тому, пріоритетним напрямом роботи психолога із засудженими повинен бути індивідуальний підхід, (в основі якого лежить таке поняття як "індивідуалізація"), який тісно пов'язаний з гуманістичним ставленням до кожної людини, дотримання професійної етики. Як бачимо, в професійній діяльності практикуючого психолога повинна бути органічна єдність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, з його високими моральними якостями, гуманним ставленням до кожної особистості, яка має свій унікальний і неповторний внутрішній світ, та якісним виконанням своїх професійних обов'язків, які просякнуті любов'ю і повагою до людини. Наголосимо, що формування системи моральних ставлень – це мета, предмет особливої турботи професійної підготовки і кінцевий результат морального виховання. Ця робота є вкрай важливою, враховуючи ту моральну дезорієнтацію суспільства, моральний збій, який ми зараз всі спостерігаємо.

І ще одна важлива річ, на яку ми не можемо не звернути увагу, оскільки це стосується особистості психолога, яка є його інструментом, зокрема його здоров'я. Професійна діяльність психолога вважається однією з стресогенних, особливо, якщо вона пов'язана з пенітенціарною системою, оскільки стресорами є, по-перше, ті умови, в яких працює практикуючий психолог і які, відповідно, впливають на його психіку, яка часто недостатньо адаптована до них (особливо, це стосується молодих спеціалістів), і по-друге, той особливий, специфічний контингент, з яким він працює. Саме тому, перед психологом-практиком стоїть досить складне завдання – вміти зберігати, зміцнювати своє власне (психічне) здоров'я, тобто бути самому собі психологом, що, в свою чергу, є запорукою його ефективною, якісною роботи.

Отже, ми бачимо, до практикуючого пенітенціарного психолога висуваються особливі, досить високі вимоги, як до його знань, практичного професійного досвіду, так і до його світогляду, етичних установ, моральності, які необхідні для створення ним такого психоло-

гічного клімату, в місцях позбавлення волі, який сприяв би олюдненню цих місць, "оздоровленню" людської душі, оскільки, як зазначають деякі вчені, чим напруженіша ситуація всередині тюрем, тим менш лояльними до соціуму виходять колишні засуджені і рано чи пізно (це справа часу) виплеснуть свій гнів, агресію назовні.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що від роботи практикуючого психолога в місцях позбавлення волі, його особистісних, професійних якостей, великою мірою, залежить і психологічний клімат нашого суспільства.

Як бачимо, особливої актуальності сьогодні набувають питання якості професійної підготовки майбутніх психологів до роботи в пенітенціарній системі з кримінальним контингентом. На жаль, ми мусимо сьогодні констатувати досить сумний факт: існують певні протиріччя між величезною кількістю дипломованих психологів і низьким рівнем їхньої професійної підготовки. Психологи, які йдуть працювати в пенітенціарну систему не відповідають тим вимогам, які висуває до них ця соціальна практика. Численні зустрічі з роботодавцями, випускникам, які працюють із засудженими три і більше років висвітлили низку проблем на етапі вузівської підготовки майбутніх фахівців-психологів. Такий постійний зворотній зв'язок дає можливість своєчасно усунути суттєві недоліки в професійній підготовці психологів для пенітенціарної системи, відкорегувати навчальні плани, підняти роль і рівень якості проходження практики, яка є найголовнішим елементом процесу навчання у виші! Загальним висновком було: професійна непридатність спеціалістів, які мали диплом психолога. Аналізуючи результати таких зустрічей, нами була виявлена низка недоліків, з-поміж яких найсуттєвішими виявились: практикуючий психолог, як правило, не в стані розмежувати норму і патологію, граничні і психічні порушення, не може визначити психологічний діагноз і намітити план психологічного впливу, відсутня чітка професійна термінологія, слабо володіють методиками психодіагностики, недостатній об'єм знань з геронтопсихології (серед засуджених є значна кількість осіб похилого віку); недостатня практична підготовка; труднощі в

умінні вести “інтимно-глибинний діалог” (І. Д. Бех) з урахуванням контингенту засуджених в рамках індивідуальної бесіди; труднощі своєчасного виявлення суїцидалів серед засуджених, потенційних самогубців (важлива риса – амбівалентність, яка ускладнює розпізнавання дійсних намірів).

Також варто загострити увагу і на тому, що наш аналіз нормативних документів, навчальних планів стосовно професійної підготовки майбутніх психологів до роботи в пенітенціарній системі показав наступні недоліки, які на наш погляд є досить суттєвими, оскільки напряму впливають на якість їхньої професійної підготовки і в подальшому не дозволяють молодому спеціалісту ефективно працювати на своєму робочому місці:

1. «Професійна деонтологія» (професійна етика психолога), як окрема навчальна дисципліна студентами не вивчається – вона відсутня, на відміну, наприклад, від європейських університетів. Так, в США викладання професійної етики є обов'язковим для всіх професій. Наголосимо, що професійна етика відображає потребу суспільства у гуманістичних орієнтирах діяльності спеціалістів, що є надто важливим для нашого прагматичного часу. (Зазначимо, що професійна етика лише поверхово згадується під час вивчення студентами такої навчальної дисципліни, як «Психодіагностика та корекція»!);

2. «Індивідуальне консультування», як окрема навчальна дисципліна студентами не вивчається – вона відсутня і це не дивлячись на те, що консультування людини, частіше, відбувається в формі індивідуальної бесіди. Зазначимо, студентам викладається така навчальна дисципліна, як “Основи психологічного консультування” в рамках якої, все ж таки, недостатня увага приділяється саме індивідуальному консультуванню. Вважаємо це суттєвим недоліком з огляду на те, що практикуючий психолог повинен вміти ефективно працювати з такою “важкою” людиною, як – засуджений і який, до того ж, може бути схильний до суїциду. Це людина, яка за словами М. О. Бердяєва, закоркована, замкнена у собі, в своїй власній темряві. Самогубець – завжди егоцентрик, а психологія самогубства – це психологія образи, образи на

життя, інших людей, на весь світ, наголошує М. О. Бердяєв. Змінити наміри такої людини, вивести її з такого стану, зберегти її життя може тільки такий спеціаліст, який вміє:

- вести з людиною індивідуальну бесіду на засадах діалогізму (“інтимно-глибинний діалог” (І. Д. Бех)), (на практиці це скоріше симуляція діалогу);
- будувати індивідуальну бесіду із засудженими на інтимно-особистісному рівні (М. О. Степанова);
- спрямувати бесіду таким чином, щоб «проникнути в ядро проблеми» (Р. Мей);
- створювати довірливу, психологічно комфортну атмосферу;
- працювати «не з ситуацією, не з її трансформацією, а з переживаннями, ціннісною системою людини» [3, с. 17];
- попередити суїцид, своєчасно розпізнати парасуїцид, (ретельне вивчення фактичного психологічного стану кожного засудженого, чинників, що мають вплив на його емоційний стан тощо).

Але, як свідчить практика, саме цих практичних умінь і бракує молодому спеціалісту у роботі із засудженими. Варто підкреслити, що такий феномен, як суїцид, розглядається окремою темою в рамках такої навчальної дисципліни, як «Психологія девіантної поведінки», однак враховуючи значимість, важливість проблеми суїциду для суспільства, якості професійної підготовки і ту обмежену кількість годин, яка відведена на вивчення цієї теми, можна сказати, що вони не є співмірні! Також необхідно наголосити: навіть в рамках цього невеличкого кредиту, недостатня увага приділяється (якщо не сказати майже не приділяється або дуже поверхово) саме суїциду серед засуджених в місцях позбавлення волі, враховуючи віковий аспект, оскільки, на жаль, контингент засуджених у виправних колоніях представлений практично всіма віковими групами. Зазначимо, що під час вивчення навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» розглядаються питання суїцидальної поведінки серед дітей і підлітків, що є безумовно необхідним і надто важливим, але все ж таки не можна обходити увагою, у вивченні цієї дисципліни, і такого, не менш, важливого питання, як суїцид серед (військових, хворих, людей похилого віку тощо) засуджених, які також є частиною нашого

суспільства. Ігнорування цих питань негативно впливає на якість професійної підготовки тих студентів – психологів, які обрали місцем своєї майбутньої роботи пенітенціарну систему. От і виходить парадоксальна ситуація – в установі виконання покарань, де працює дипломований психолог, людина скоює суїцид! Постає риторичне питання, чому ж це відбулося, чому своєчасно фахівець не побачив біду тощо. Однак, треба відзначити – є, ще одна причина такого стану – співвідношення психологів до загальної кількості засуджених, на сьогодні, є проблемою – відчувається недостатня кількість практикуючих психологів, а тому і оперативність реагування на суїцидальні ситуації, зазначає О. Колб, є мізерною;

3. Серед навчальних дисциплін однією з важливих є «Вікова та педагогічна психологія» – студенти «озброюються» знаннями про динаміку розвитку психіки людини від народження до глибокої старості (палітра засуджених представлена практично всіма віковими групами). В рамках вивчення цієї дисципліни, недостатньо відведено часу на глибоке вивчення таких кредитів, як особливості розвитку психіки дорослої людини, геронтопсихології (серед засуджених є значна кількість осіб похилого віку. Працюючи з цією категорією осіб, психолог повинен враховувати біологічний, соціальний, психологічний аспекти старіння). Це також є «слабкою» ланкою в системі професійної підготовки студентів-психологів для пенітенціарної системи (робота із засудженими);

4. На таких навчальних дисциплінах як «Основи патопсихології», «Психодіагностика психічних розладів» недостатня увага приділяється розгляду питань аномалії психічного, фізичного розвитку засуджених у віковому аспекті (Додатково введено кредит «Психологічні особливості засуджених осіб з відхиленням в психічному, фізичному розвитку»).

Отже, спираючись на першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі, керуючись сучасними вимогами до професійної підготовки студентів-психологів для пенітенціарної системи, враховуючи виявлені недоліки, наша подальша робота була спрямована на створення в процесі навчання у ВНЗ, який є «кузнею» психологіч-

них кадрів для нашого регіону, таких умов, які дають можливість кожному студенту не тільки набути, поглибити свої теоретичні знання, але й отримати власний практичний досвід, який ґрунтується на розумінні принципу гуманізму. Підкреслимо, що віддаючи перевагу аудиторному часу, ми намагалися максимально повно використовувати і такий могутній, додатковий ресурс, як позанавчальний час, який є логічним продовженням аудиторних занять. Головними завданнями для нас були – включення кожного студента-психолога, який самовизначився з майбутнім місцем роботи – пенітенціарною системою, в різні види діяльності (кожна з яких має свої чітко сформульовані цілі, завдання) з акцентом на активну позицію кожного студента у створенні себе, як успішного, компетентного, ефективного, гуманістично спрямованого професіонала, формування психолого-педагогічного мислення, культури наукового мислення.

Реалізація поставлених завдань відбувалася наступним чином:

1. Для розширення кругозору знань з вищезазначених навчальних дисциплін, нами були організовані індивідуальні заняття зі студентами, на яких вони, після самостійного опрацювання додаткових кредитів, у позанавчальний час, обговорювали з викладачем ключові позиції засвоєного матеріалу. На таку навчальну дисципліну як «Соціально-психологічна робота в пенітенціарних установах» запрошувалися провідні психологи пенітенціарної системи регіону, щоб розповісти про вимоги до спеціаліста, його функціональні обов'язки, поділитися власним досвідом роботи, з наведенням конкретних прикладів, значення загальної та професійної пенітенціарної культури тощо.

2. Розроблені індивідуальні плани для студентів з урахуванням їхньої науководослідної роботи, роботи в психологічному гуртку «Психея», проблемних групах.

3. Студенти (4–5 чоловіків) закріплені за випускниками-психологами, які працюють за фахом в пенітенціарній системі.

4. Створено комплекс – факультет психології (кафедра психології) – управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області (з 2008 р. – 2017 р.). Підкреслимо,

в означений проміжок часу, начальник управління, генерал майор внутрішньої служби В. І. Диренко, приділяв велику увагу співпраці з факультетом психології МНУ ім. В. О. Сухомлинського (2008 – 2014), випускники якого І. Крижановський, Г. Демидос, М. Іула та ін. вже більше п'яти років плідно працюють в пенітенціарній системі з кримінальним контингентом в напрямі його ресоціалізації;

5. Укладено угоду про співпрацю (2008 р. – 2014 р. – 2017 р.) з психологічною службою управління Державної пенітенціарної служби в Миколаївській області. Психолог управління О. В. Горобець – випускниця факультету психології МНУ імені В. О. Сухомлинського, яка створює психологічно комфортні умови для якісного проходження студентами практики, приділяє велику увагу кожному студенту у ознайомленні із специфікою, особливостями майбутньої професійної діяльності, особливостями роботи практикуючого психолога в установах виконання покарань із засудженими та персоналом.

В рамках роботи психологічної служби управління, спільно з кафедрою загальної та вікової психології (2008–2015 рр.), створено психологічний центр, який має два напрями роботи: 1) підвищення рівня кваліфікації практикуючих психологів виправних колоній; 2) робота з кримінальним контингентом – впровадження психокорекційної програми «Дорога до себе» (ресоціалізація засуджених, покращення психологічного клімату в установах виконання покарань тощо). Так наприклад, викладачі кафедри загальної та вікової психології (завідувач І. С. Литвиненко, доцент І. Є. Чугуєва) спільно з О. В. Горобець проводили цикл занять з психологами виправних колоній, де особлива увага приділялася роботі із засудженими у напрямку їхнього самопізнання, самовиховання на засадах індивідуального підходу. Отриманні знання психологи застосовують у подальшій роботі з кримінальним контингентом (робота з депресивними станами засуджених, зняття внутрішньої напруги, високого “градуса” тривожності, створення психологічних умов для швидкої адаптації до умов ізоляції в установах виконання покарань, зміцнення соціальних зв'язків засуджених з рідними, близькими та ін.).

На робочих засіданнях психологічного центру “Дорога до себе”, які проводяться з 2014 р. і дотепер, беруть участь і студенти-психологи, на яких розглядалися такі питання, як суїцидальна поведінка серед засуджених, шляхи виявлення суїцидалів, психодіагностика суїцидальних настроїв, методи профілактики суїцидальної поведінки, використання психодіагностичних методик, прогноз поведінки тощо.

В рамках угоди про співпрацю, студенти разом з викладачами кафедри загальної та вікової психології постійно беруть участь в конференціях, які організовує і проводить психологічна служба управління. Так наприклад, 15–16 серпня 2013 р. була організована і проведена управлінням Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області науково-практична конференція на тему: «Профілактика суїциду в місцях позбавлення волі». В конференції брали участь провідні спеціалісти, працівники органів та установ виконання покарань Миколаївської області, громадські та релігійні організації, що співпрацюють з пенітенціарною службою Миколаївщини, також фахівець в області психології Білоцерківського училища професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої служби І. Рудницька. Особливо цінним було те, що студенти були активними учасниками тренінгу для психологів установ виконання покарань в напрямку профілактики деструктивних станів у засуджених”. Участь студентів-психологів у таких конференціях є великою цінністю і вкладом у їхнє професійне становлення, оскільки це дає можливість детально ознайомитися з специфікою майбутнього робочого місця, спілкуватися з практиками, які мають власний великий практичний досвід роботи, переймати його, отримати відповіді на питання, що хвилюють, цікавлять “з перших рук”, а саме від практикуючих психологів виправних колоній, психіатрів СІЗО, лікаря-суїцидолога, священнослужителів різних конфесій Української православної церкви (з якими плідно співпрацює психологічна служба управління Державної пенітенціарної служби в Миколаївській області) та ін. Не можна не сказати і

про те, що викладачі кафедри і студенти-психологи є активними учасниками культурно-масових, святкових заходів, які організовує і проводить управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області. Яскравим прикладом того може слугувати те, що на урочисті заходи з нагоди 10-річниці (2008 р.), 15-річниці (2013 р.) з дня створення Центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань, був запрошений професорсько-викладацький склад кафедри загальної та вікової психології, студенти факультету психології. В такій святковій, неформальній обстановці студенти мали можливість спілкуватися з випускниками-психологами, які працюють у виправних колоніях, побачити кращих представників професії – практикуючих психологів, які чесно, добросовісно виконують свій професійний обов'язок – допомагають кожному засудженому усвідомити свою провину, прийти до каяття, переосмислити свої вчинки, спрогнозувати своє подальше життя таким чином, щоб приносити користь суспільству, повернутися в суспільство оновленою людиною з добрим намірами і головне, відчуття за кожного з них гордість і ще раз переконатися, що клятва психолога для них не просто обіцянка, а святий обов'язок. Кожний студент мав змогу побачити якою важливою і корисною є професія психолога у цій соціальній практиці, яке вона має величезне соціальне значення і яку велику увагу приділяє їй держава;

6. Введено спецкурс «Професійна етика психолога». Зауважимо, що Е. С. Протанська пропонує викладання цього предмету на старших курсах [11, 5], але ми пропонуємо своє бачення. Вважаємо, що «озвучити» цю навчальну дисципліну необхідно вже з першого курсу, адже вона «задає тон» у подальшому знайомстві з майбутньою професією, її особливостями, формує адекватне ставлення до майбутньої професії, висвітлює важливі особистісні якості спеціаліста, які необхідні в його роботі, зокрема, конкретній сфері професійної діяльності, велику увагу приділяє етичному кодексу психолога. На наше переконання, вивчення студентами навчальної дисципліни «Професійна етика психолога»

повинно починатися з молодих курсів ще і тому, що студентська молодь задіяна у волонтерську діяльність вже з першого курсу, а це передбачає певні знання з професійної етики психолога. Волонтерська діяльність стикається з різноманітними соціальними практиками, що передбачає спілкування з різним контингентом за віком, соціальним статусом тощо. Також підкреслимо, що професія психолога вимагає умінь любити людину, бачити в неї, перш за все, позитивне, людяне, чисте начало, передбачає особисту відповідальність і готовність надати людині дієву психологічну підтримку, допомогу. Ми вважаємо, що в рамках цього курсу необхідно донести до кожного студента думку про те, що для психолога, який працює з будь-якою людиною, а особливо з тією, яка спіткнулася в житті, важливим є розуміння глибини слів великого Сократа, який говорив: «В кожній людині є сонце! Дайте йому світити!». Це означає, що психолог повинен вміти бачити в кожній людині здорову, чисту серцевину, вірити в її найкращі якості. Обов'язок психолога, вимагає від нього важкої, щоденної роботи душі і серця, роботи над собою. Від психолога, великою мірою, залежатиме, якою людиною повернеться в суспільство той, хто відбуває строк покарання. (Особливої уваги і окремої розмови потребує і таке важливе питання як етичні проблеми викладання психології). В рамках спецкурсу розглядалися питання психологічного консультування та його етичні аспекти;

7. Така навчальна дисципліна, як «Основи психологічного консультування» була доповнена кредитом «Індивідуальне консультування» з урахуванням певного контингенту, зокрема, засуджених (один з видів психологічної допомоги, де провідною є особистісна, конфіденційна бесіда, яка проводиться на «інтимно-особистісному рівні» (М. О. Степанова), застосовуючи діалог («інтимно-глибинний» (І. Д. Бех)). Розглядалися, наприклад такі питання, як особливості проведення індивідуальної бесіди з засудженими-суїцидентами, етапи бесіди, правила консультування потенційних самогубців тощо;

8. В навчальній дисципліні «Психологія девіантної поведінки», такий розділ як «Основні види девіантної поведінки», був

доповнений темою, пов'язаною з проблемами суїциду, парасуїциду серед засуджених у місцях позбавлення волі. Розглядалися наприклад такі питання: проблема генеза суїцидальної поведінки; суїцид серед засуджених: правові, соціальні проблеми; психологічні особливості аутоагресії в осіб, засуджених до позбавлення волі; фактори, які впливають на прийняття рішення щодо скоєння суїциду; психологічна та профілактична робота психологів виправних установ щодо своєчасного виявлення осіб, які потребують психологічного супроводу та посиленої психологічної підтримки; афекти, суїцидальні реакції засуджених чоловіків; суїцид серед здорових засуджених, слабовільних, душевнохворих, тощо.

Що стосується позанавчального часу, то в рамках роботи психологічного гуртка "Психея" (організатор і керівник І. С. Литвиненко), гаслом якого є: "Хочеш бути гарним психологом – будь!" була проведена робота спрямована на:

- формування моральних якостей майбутнього психолога, що є одним з головних елементів формування його, як фахівця з активною громадянською позицією, гуманістично орієнтовного;
- уміння перекладати особистісну комунікативність в професійну сферу (враховуючи специфіку контингенту з яким працюватиме майбутній психолог);
- уміння оцінювати, аналізувати конкретну ситуацію (етична оцінка), знаходити ефективні шляхи її розв'язання, робити етичний вибір (ситуації підбиралися відповідні конкретному робочому місцю, де працюватиме майбутній психолог і з якими він може, в ході своєї роботи, стикатися);
- моделювання ситуацій наближених до реальних ситуацій майбутньої професійної діяльності;
- моделювання того виду діяльності, в яку буде включений молодий спеціаліст (це є одним з головних елементів якості професійної підготовки);
- набуття етичного досвіду – розглядання етичних аспектів майбутньої професії (ця робота проводилася і на аудиторних заняттях).

Підкреслимо, що в своїй роботі із студентською молоддю, велику увагу ми приділяли самопізнанню, самовихованню, оскільки

основною функцією сучасної системи освіти є, перш за все, розвиток людини, формування у неї потреби у пізнанні не тільки навколишнього світу, а й, перш за все, самої себе. Акцентувалася увага і на такій роботі, як підвищення рівня стресостійкості (як сукупності особистісних якостей) майбутніх психологів. В основу цієї роботи були покладені міркування, погляди римського філософа – непрофесіонала, Марка Аврелія, які викликали бурхливі обговорення в колі студентів в рамках роботи дискусійного клубу «На перехресті думок» (організатор, керівник І. С. Литвиненко). Так наприклад, Марк Аврелій, розмірковуючи в своїх творах над якостями які повинні бути притаманні кожній людині, її прагнення пізнати не тільки Всесвіт, а, перш за все, себе, своє "Я" писав: "Поклавши собі ці імена: добрий, скромний, правдивий, розсудливий, мислячий, обачний, ніколи не змінюй і не перекручуй ці імена і швидко підвищуй себе до них" [1, с. 158.] Ці слова звучать особливо актуально для майбутніх психологів, адже вони є своєрідним моральним компасом для кожної людини і вказують на особистісну відповідальність кожного за те, якою він є людиною. Можна сказати, що слова філософа – це певна планка, до якої повинен прагнути дотягнутися кожний. Майбутній психолог, як асертивна особистість (асертивність – філософія особистісної відповідальності) повинен володіти мистецтвом самопізнання, бути здатним регулювати свою поведінку, застосовувати психологічні впливи на самого себе, удаючись до самоаналізу своїх почуттів, психічних станів, враховуючи ті, часто, складні ситуації, в яких він опиняється, і які часто пов'язані з професійною діяльністю. У важких, скрутних ситуаціях, Марк Аврелій закликає: "Будь подібний скелі, об яку невпинно б'ється хвиля, вона ж стоїть, і потік води, який реве навколо неї заспокоюється" [2, с. 30.]. Дійсно, вміючи бути "скелею", людина може приймати виваженні розсудливі рішення, що вкрай необхідно в роботі практикуючого психолога. Привертають увагу і такі слова Марка Аврелія, які є надто важливими: «У кожного своя радість. У мене, коли я можу допомогти людям, і моє «керівне начало» не відвертається від будь-якої людини, ні

від будь-чого, що трапилось з людиною, оскільки властивість, яка вирізняє людину – любити навіть заблудлих.». З величезним інтересом відбулося обговорення із студентами твору Марка Аврелія “На одинці з собою”, який по суті є шляхом кожної людини до самої себе.

Проводилися ділові ігри із почерговою зміною рольової позиції, в яких головним правилом було дотримання правил поваги до людини, прийняття її з її “плюсами” і “мінусами”, виявлення толерантності, емпатійності, тобто тих правил, які повинні бути між людьми, під час ведення конструктивного діалогу.

В рамках роботи студії дебатів (організатор і керівник І. С. Литвиненко), гаслом якого є: “Вислухай іншого та доведи свою позицію і переконай іншого”, були проведені тематичні дебати. Так, наприклад, однією з тем таких дебатів була: «Право людини на смерть», «Якими повинні бути тюрми?» (наприклад, порівняльний аналіз: Україна–Швеція, Україна–Норвегія тощо). В дебатах брали участь не тільки студенти, а і викладачі, психолог управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області О. В. Горобець, священнослужителі Миколаївської Єпархії (ієрей о. Олександр, ієрей о. Олексій). Особливою популярністю серед студентської молоді користувався і користується волонтерський центр “Тепло поколінь” (організатор і керівник І. С. Литвиненко), гаслом якого, є слова: “Без добрих справ нема блаженства” (І. Бецкой), який об’єднує на добровільних засадах студентів-психологів, які у свій вільний час, за покликом душі допомагали всім, хто цього потребував. Участь студентів у волонтерській діяльності – це також демонстрація, кожного з них, свого ставлення до майбутньої професії і один із показників, наскільки вони бажають “зануритися” в майбутню професію, конкретну соціальну практику вже зараз, пізнати її тонкощі, специфіку, так би мовити побачити її зсередини. Участь студентів у волонтерській діяльності це є також підтвердженням (або навпаки, такі випадки, на жаль, непоодинокі) і того, що професійна стежа обрана правильно, і демонстрація бажання набути власний практичний профе-

сійний досвід вже в стінах ВНЗ, можливість зрозуміти, на скільки кожний студент може бути максимально ефективним, успішним саме на цьому робочому місці (співставити свою індивідуальність з вимогами соціальної практики).

Волонтерство, з участю і викладачів, в тому числі, допомогло студентам оцінити свої внутрішні можливості і співвіднести їх з майбутнім робочим місцем, усвідомити наскільки воно відповідає індивідуальності кожного з них. Волонтери працювали на телефоні довіри, з громадянами без визначеного місця проживання (кризова група населення), в пунктах обігріву (зимовий період) для безхатченків проводили бесіди про цінність людського життя тощо.

Також волонтери, намагалися донести до свідомості звичайних людей, з якими спілкувалися, думку про те, що, на жаль, часто звичайних громадян не дуже хвилює проблема суїциду серед засуджених, безхатченків, що є недопустимим, оскільки втрата особистості (суїцид) – це втрата не лише окремої сім’ї, рідних цієї людини але і для суспільства в цілому! Без перебільшень можна сказати, що така просвітницька робота серед пересічних громадян та людей “групи ризику” є надто важливою справою і повинна отримати суспільне схвалення.

Цікаво проходять в рамках волонтерського центру «Тепло поколінь», обговорення студентами, викладачами сюжетів, які висвітлюються миколаївським телебаченням в програмі «Новини» присвячених напрямом роботи управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області із засудженими у виправних колоніях та їхніми сім’ями. Так, наприклад, управління, спільно з Миколаївським обласним відділенням Всеукраїнської благодійної організації «Рух в підтримку колишніх в’язнів України», «Подолання» (директор І. Д. Спінул) та громадською організацією «Пенітенціарна ініціатива» (керівник В. О. Лапшина), провели благодійну акцію, яка є ще одним з яскравим прикладом того, яка величезна увага в області приділяється ресоціалізації засуджених, як підтримуються соціальні зв’язки з їхніми родинами, як здійснюється їхня психологічна,

моральна підтримка, олюднення місць позбавлення волі. Волонтери відвідували сім'ї засуджених: спілкувалися з їхніми дружинами, дітьми, яким вручали подарунки, цікавилися їхнім життям без чоловіка (батька). Членам родини надали можливість з екрану телевізора звернутися до своєї рідної людини з побажаннями здоров'я, скорішого повернення до дому. Особливо хвилюючими були слова дітей, які лунали дуже щиро: «Татусю, ми тебе любимо, чекаємо і сумуємо за тобою!» Головним в цій роботі було показати кожній людині, яка «оступилася» в житті, що вона потрібна своїм рідним, які на неї чекають, донести до кожного з них – ситуацію можна виправити і бути далі щасливою, вільною людиною, дарувати щастя рідним. Для багатьох засуджених, побачити, почути свою родину – це мотивація своєю поведінкою, каюттям наблизити хвилюючі, радісні хвилини – зустріч з рідними, почати нове життя. Така робота має величезне значення в психологічному плані, як для самого засудженого, так і для його родини. Обговорення сюжету з студентами, ще раз переконало їх, що Добро творить Добро.

Як бачимо, постає ще одне важливе завдання, яке стоїть перед пенітенціарним психологом – підготувати засуджених до звільнення (формування соціально-психологічної, життєвої компетентності).

Отже, якщо узагальнити нашу роботу зі студентами-психологами, які обрали місцем роботи пенітенціарну службу, то ми можемо сказати, що головним завданням для нас було не дати знання, а надати кожному студенту можливість здобувати самостійно і привласнювати професійні знання, набути власний практичний досвід, пов'язаний з майбутнім конкретним місцем роботи, індивідуально осягнути “мову” своєї професії, сформувавши психолого-педагогічне мислення. Ми вважаємо, що застосовуючи такий підхід, кожний студент, (автоматично і ВНЗ, який готує таких фахівців), буде конкурентоспроможний на ринку освітніх послуг, оскільки головним фактором конкурентоспроможності виступає – є затребуваність його випускників.

Отже, комплексне використання навчального і позанавчального процесів, їх гармонійне поєднання дозволяє зробити знання

студентів усвідомленими, більш осмисленими, практичними (практико-орієнтовне навчання); акцент на суб'єктності кожного студента (людина стає суб'єктом в процесі діяльності) робить його відповідальним за своє професійне становлення; включення студентів-психологів в різні види діяльності, моделювання ситуацій, наближених до реальних, конкретних ситуацій (враховуючи їх специфіку), пов'язаних з майбутнім робочим місцем дозволяє молодому спеціалісту швидко адаптуватися до умов, специфіки свого робочого місця, бути психологічно готовим до роботи із засудженими у місцях позбавлення волі, якісно виконувати свої професійні обов'язки, бути ефективним, дієвим практикуючим психологом, набувати власний практичний професійний досвід; збагачення змісту навчального процесу, корегування навчальних планів, введення додаткових тематичних кредитів у вивчення навчальних дисциплін, спекурсів, тісний зв'язок з роботодавцями сприяє підвищенню рівня якості професійної підготовки майбутніх психологів для пенітенціарної системи, формуванню гуманістично орієнтованих, успішних професіоналів здатних вирішувати складні завдання.

Список використаних джерел

1. Аврелий Марк. К себе самому / Марк Аврелий: изд. подгот. В. Б. Черниговский. М. : АЛЕТЕЙЯ, Новый Акрополь, 1998. 224 с.
2. Аврелий Марк. Наедине с собою / Марк Аврелий. Под. общ. ред. А. В. Добровольского. К. : РИЦ “Реал”, 1993. 147 с.
3. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А. Ф. Бондаренко. Изд. 4-е, испр. и доп. К. : «Освіта України», 2007. 332 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 1. Вопросы теории и истории психологии / Под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. М. : Педагогика, 1982. 488 с.
5. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості / Я. Гошовський. Дрогобич: Коло, 2008. 480 с.
6. Как уменьшить число самоубийств в Украине. Проект междисциплинарной программы суицидальной превенции. Одесса, 2007. 50 с.
7. Максименко С. Д. Психология личности / С. Д. Максименко К. С. Максименко М. В. Папуча. К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
8. Максимова Н. Ю. Особенности работы психолога в секторе, де утримуються засудженні до довічного позбавлення волі / Н. Ю. Максимова. Метод, рек. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 96 с.
9. Пирогов Н. И. Избранные пед. соч. / Н. И. Пирогов. М. : Педагогика, 1985. 120 с.
10. Полякова О. Б. Особенности психологической защиты в общении и способов реагирования в

- конфликтных ситуациях психологов и педагогов / О. Б. Полякова // Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 10. С. 43–47.
11. Протанская Е. С. Профессиональная этика психолога / Е. С. Протанская: Учеб. пособие. СПб: Изд-во С-Петербур. ун-та, 2008. 176 с.
12. Рубцов В. В. Психология XXI века: пророчества и прогнозы / В. В. Рубцов // Вопросы психологии. 2000. № 1. С. 19–21.
13. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця: Планер, 2009. 542 с.

IRINA LITVINENKO

Mykolaiv

OCCUPATIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR WORK WITH CONVICTS IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

The article highlights the uniqueness, importance of the penitentiary system for society, its main task – the re-socialization of convicts. The primary, urgent problems of the penitentiary policy of the modern Ukrainian state, the role of a practicing prison psychologist in the 'humanization' of penitentiary institutions were analyzed. It emphasizes the exceptional importance of the problem of high-quality occupational training of humanistic-minded, competent prison psychologists for the above-mentioned social practice, in particular, to work with convicts.

A number of disadvantages in the educational process of students-psychologists, who have determined themselves a penitentiary institution as the future place of work, are considered, and importance of their elimination for improving the quality of the occupational training, formation of a successful, competent professional, is revealed. Practical steps to improve the training of students-psychologists, cooperation with employers, practicing psychologists in penitentiary institutions are presented.

Key words: occupational training, future psychologists, educational process, professional ethics, humanism, penitentiary system, penitentiary institutions, convicts, suicide, re-socialization.

ИРИНА ЛИТВИНЕНКО

г. Николаев

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ К РАБОТЕ В ПЕНИТЕНЦИАРИИ С ОСУЖДЕННЫМИ

В статье освещены уникальность, важность пенитенциарной системы для общества, ее главная задача – ресоциализация осужденных. Проанализированы первоочередные, неотложные проблемы пенитенциарной политики современного украинского государства, роль практикующего психолога-пенитенциариста в «очеловечивании» учреждений исполнения наказаний. Подчеркивается исключительная важность проблемы качественной профессиональной подготовки гуманистически направленных, компетентных психологов для упомянутой социальной практики, в частности, для работы с осужденными.

Рассмотрен ряд недостатков в учебном процессе студентов-психологов, которые самоопределились с будущим местом работы – пенитенциарной системой, раскрыто значение их устранения для повышения уровня качества профессиональной подготовки, формирования успешного, компетентного профессионала. Представлены практические шаги улучшения обучения студентов-психологов, сотрудничество с работодателями, работающими психологами в учреждениях исполнения наказаний.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие психологи, учебный процесс, профессиональная этика, гуманизм, пенитенциарная система, учреждения исполнения наказаний, осужденные, суицид, ресоциализация.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2018